

KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA’NIN EĞRİ VALİLİĞİ: BİR OSMANLI DEVLET ADAMININ İDARECİLİK HAYATINDAN SORU İŞARETLERİ

Szabolcs HADNAGY*

Öz

Köprülü Mehmed Paşa, 17. yüzyıl Osmanlı siyasi ve askeri tarihinin en önemli simalarından biridir. Osmanlı tarihçileri, 17. yüzyıl ortasında Osmanlı devlet politikalarını önemli ölçüde etkileyip ardından neredeyse yarım asır süren bir vezir ailesi bırakan Köprülü Mehmed Paşa'nın bürokratik kariyerini büyük oranda dönemin vakayinamelerinden elde ettikleri bilgilerle inşa etmeye çalışmışlardır. Bu yazı, bir Osmanlı devlet adamının siyasi kariyerini yazarken tek başına kroniklere bağlı kalmanın sakıncalarına işaret etmektedir. Bu manada József Blaskovic, 1960'larda Köprülü Mehmed'in siyasi hayatının bir aşamasında Eğri'de beylerbeyilik yaptığını ikna edici kanıtlarla ortaya koymuş olmasına rağmen bu temel bilgi Osmanlı tarihçileri tarafından büyük ölçüde görmezden gelinmiştir. Elinizdeki çalışma, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilen ruus defterlerindeki atama kayıtlarından hareketle Köprülü Mehmed'in Eğri'de valilik yaptığı zaman aralığını daha kesin tarihlere sınırlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Köprülü Mehmed Paşa, Eğri beylerbeyliği, ruus defterleri, 17. yüzyıl Osmanlı vakayinameleri.

Bu kısa çalışmanın amacı, 17. yüzyıl Osmanlı tarihinin en önemli simalarından biri olan Köprülü Mehmed Paşa'nın (sadaret yılları, 1656–1661) idari kariyerinin Eğri (Eger) durağını kesin hatlarıyla belirlemek ve bu sırada Osmanlı devlet ricalinin elde ettikleri mansıpları tasarruf ederken neler yaptıklarını tasvir ederken karşılaşılabilecek zorluklara dikkat çekmektir.

Bu problemin kaynağı – Géza Dávid'in de dikkat çektiği gibi –, Türk ve uluslararası Türkoloji literatürünün önde gelen isimlerinin, Osmanlı devlet erkânının hayat hikâyelerini ele alırken Osmanlı kroniklerinin belirsiz verileri ve bunlara dayanan çalışmalarını esas almak zorunda kalmış olmalarıdır. Bu süreçte arşiv kaynakları çoğu kez göz ardı edilmiş olsa da – aşağıdakilerden de anlaşılacağı gibi – bilakis arşiv kayıtlarının yardımıyla Osmanlı görevlilerinin politik yaşamını daha doğru bir şekilde göstermek mümkündür.¹

Zira Köprülü Mehmed'in tarihçiler için uzun süre karanlık bir sayfa olarak kalan Eğri valiliği de benzer sorunları gündeme getirmektedir. József Blaskovics, 1960'ların başında arşiv kaynaklarına, daha açık bir ifadeyle, bir Macarca ve bir Osmanlıca belgeye dayanmak suretiyle Mehmed Paşa'nın Eğri'de valilik vazifesi deruhte ettiğini ispatlamıştı.² Macarca belge, Eğri valisi Mehmed'in Mişkofça'da (Miskolc) iskân edilen halkın can

* Dr., Szeged Üniversitesi, szahadi@yahoo.com.au. Makale Türkçeye Berfu İpteş tarafından tercüme edilmiştir.

¹ Dávid, G., "Az Első Szegedi Bég, Dervis Életpályája", *Aetas*, 14/4 (1999), s. 5–18.

² Blaškovič, Y., "Köprülü Mehmed Paşa'nın Macarca Bir Ahidnamesi", *Türkiyat Mecmuası*, 15 (1968), s. 37–46; Blaskovics, J., "Beiträge zur Lebensgeschichte des Köprülü Mehmed", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 11 (1960), s. 51–55.

ve mal güvenliğini temin eden 15 Haziran 1647 tarihli himaye mektubudur.³ Blaskovics, 27 Mart 1664 tarihli Mişkofça'yla ilgili Osmanlıca bir belgeden ise, Mehmed Paşa adlı şahsın Köprülü Mehmed olduğu sonucunu çıkarmıştır. Bu doküman 1647'de çıkarılan himaye mektubuna atıfta bulunur; dahası, Eğri kadısının benzer bir meseleye verdiği hüccetle birlikte 1647'de himaye mektubunu verenin o zamanki (1664) Osmanlı sadrazamı Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın (1661–1676) babası olduğunu yazar.⁴ Böylece Haziran 1647'de Köprülü Mehmed'in Eğri beylerbeyi olduğu açıklığa kavuşmuştur.

Blaskovics, Köprülü'nün Eğri'deki görev süresini de belirlemeyi denemiş; ancak Macaristan'da mevcut belgelerden sadece paşanın kabaca hangi yıllar arasında Eğri'de bulunduğunu ortaya çıkarabilmiştir. Gyöngyös şehir arşivinde bulunan belgeler, Blaskovics'e bu yılların tespitinde yardımcı olmuştur.⁵ Bu belgeler, 20–29 Kasım 1645'te Şekici Mehmed'in Eğri valiliği makamını doldurduğunu⁶ ve aynı görevi 11 Ocak 1648'de Arslan Paşa'nın üstlendiğini ortaya koymuştur.⁷ Bu hesaba göre, Köprülü Mehmed'in bu iki tarih arasında kalan zaman zarfında Eğri vilayetinin başında bulunması gerekiyordu.

Eğer Köprülü Mehmed'in Osmanlı kroniklerinde yer alan özgeçmişine göz atarsak, Osmanlı müverrihlerinin Köprülü'nün Eğri'deki faaliyetlerinden hiçbir şekilde haberdar olmadıklarını görürüz. Üstelik aynı kaynaklarda, Blaskovics tarafından bildirilen tarihlerde, Köprülü Mehmed'in nerede olduğuna ve hangi makamlarda bulunduğuna dair birbirinden farklı bilgiler verilmektedir. Bunları büyük ölçüde aşağıdaki gibi gruplandırabiliriz.

1. Sultanzade Semin Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında (31 Ocak 1644–17 Aralık 1645) Trabzon beylerbeyi; daha sonra görev değişikliğini takiben Anadolu'daki Köprü kasabasına yerleşti. Ardından 1647–48'de Sultan İbrahim'in dördüncü veya yedinci hasekisine paşmaklık olarak verilmiş Şam'a ve aynı yıl Sivas'a vali atandı; Varvar Ali Paşa isyanını bastırmak üzere mütesellim olarak görevlendirildi.⁸

³ Szendrei, J., *Miskolcz Város Története és Egyetem Helyirata. 3. Kötet: Oklevéltár Miskolcz Város Történetéhez 1225–1843*, Miskolcz, 1890, s. 296–297.

⁴ Szendrei, *Miskolcz Város Története*, s. 319–321.

⁵ Blaškovič, *a.g.m.*, s. 43.

⁶ Blaškovič, *a.g.m.*, s. 43; Fekete, L., "Gyöngyös város levéltárának török iratai I", *Levéltári Közlemények*, 10 (1932), s. 318; Gyöngyös ahalisinin Şekici Mehmed Paşa huzurunda ettiği şikayete dair Eğri kadısı tarafından verilen hüccet, Eğri, 20–29 Kasım 1645 (Evail-i Şevval 1055). Bunun dışında Mehmed Paşa'ya ilişkin Eğri'de 21 Aralık 1645'te yazılan Macarca bir belge daha bulunmaktadır. Vesikada paşanın unvan veya lakabı anılmadığından o zamanki Eğri valisinin hangi Mehmed Paşa olduğu kesin tespit edilemiyor. Söz konusu belge, Eğri paşası tarafından Mişkofça'ya yerleşmek isteyen Kata adlı bir Szendrö'lü ve ağabeyine verilen himaye mektubudur (Szendrei, *Miskolcz Város Története*, s. 295–296).

⁷ Blaškovič, *a.g.m.*, s. 43; Fekete, L., "Gyöngyös Város Levéltárának Török Iratai II", *Levéltári Közlemények*, 11 (1933), s. 94; Eğri beylerbeyi Arslan'ın Gyöngyös'te bulunan birkaç Türk askerine yazdığı mektup. Belgede Eğri paşası askerlerin Eğri'ye gelip, Gyöngyös'e gidişlerinin nedenini açıklamasını emretmiştir. Eğri, 11 Ocak 1648 (15 Zilhicce 1057).

⁸ Silahdâr Fındıklılı Mehmed, *Silahdâr Târîhi*, I, İstanbul, 1928, s. 225; "Tarih-i Vecihi", *Das*

2. Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesini takiben (1644) Şam, Kudüs ve Trablus valisi, Köstendil sancakbeyi.⁹
3. Çok sayıda vilayetin başına tayin edildi.¹⁰

Tüm bunlardan sonra Köprülü Mehmed Paşa'nın yaşamını konu edinen çalışmaları incelediğimizde, o zaman da az önce sıraladığımız verilerle karşılaşırız. Köprülü Mehmed Paşa'nın Trabzon beylerbeyliği, Şam mütesellimliği ve daha sonra da Karaman beylerbeyi olarak Varvar Ali Paşa isyanını bastırıldığı özel görevi literatürde kendine en çok yer bulmuş bilgilerdir.¹¹ Osmanlı tarihinin büyük derlemelerini sunan şarkiyatçıların eserlerinde ise Şam, Kudüs, Trablus ve Köstendil valisi olarak ortaya çıkmaktadır.¹² Her ne kadar Blaskovics buna dair Almanca ve Türkçe kanıtları yayımlamışsa da, Köprülü Mehmed'in Eğri valiliği bugüne kadar belirsizliğini korumuştur. Şu halde, Köprülü Mehmed'in Eğri günleri hakkında halen kroniklerin kuşkulu bilgileri kabul edilip anlaşılmaz bir şekilde gerçek olgu ya göz ardı ediliyor ya da dikkate alınmıyor.

Köprülü Mehmed Paşa'nın Eğri ile ilgisini burada sıralanan dört olay da desteklemektedir. Bunlardan ilki, ilginç bir şekilde, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde görülmektedir. Osmanlı gezgini, eserinin bir yerinde, 1657'de Kırım Tatarlarına esir düşen Erdellilerle Kırım Hanı arasında geçen bir konuşmayı iktibas eder. Buna göre Erdelliler, talihlerinin kötüye dönmesini geçmişte yaşanan bir hadiseyle açıklıyorlardı: "*Hân'im, ibtidâ Köprülü Egre paşası iken bizim Rakofçi kral [açık ki, burada kastedilen I. György Rákóczi (1630–1648) idi] ile hasm idi. Şimdi vezîr olup intikâm almak ister.*"¹³

Erdellilerin bu iddiası arşiv kaynaklarınca teyit edilmektedir. Erdel prensi II. György Rákóczi (1648–1660), 1658 Kasımında kaleme alıp IV. Mehmed'e

Osmanische Reich um die Mitte des 17. Jahrhunderts, ed. Buğra Atsız, München: Trofenik, 1977, vr. 33v, 34v; Na'imâ, *Târîh-i Na'imâ*, IV, İstanbul, 1281–1283, s. 243.

⁹ 'Osmânzâde Tâ'ib Ahmed, *Hadiqat ül-vüzerâ*, Freiburg: D. Robischon, 1969, s. 104; Behcetî, *Târîh-i Sülâle-i Küprülü*, Köprülü Kütüphanesi, No. 212, vr. 2b.

¹⁰ *İsâ-zâde Târîhi*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1996, s. 71; Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, I, İstanbul, 1282, s. 17; *Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekayîât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 6.

¹¹ Altınay, A. R., *Köprülüler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001, s. 14; Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Tarihi*, III/2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, s. 415; Gökbilgin, M. T., "Köprülüler", *İslam Ansiklopedisi*, VI, İstanbul, 1955, 893; Gökbilgin, M. T.–Reep, R. C., "Köprülü", *The Encyclopaedia of Islam*, V, Leiden, 1986, 256; Shaw, S., *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey. I. Empire of the Gazis. The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280–1808*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 208; Çabuk, V., *Köprülüler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988, s. 3; İlgürel, M. "Köprülü Mehmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, Ankara, 2002, 258.

¹² Hammer-Purgstall, J., *Geschichte des Osmanischen Reiches*, VI, Pest: C. A. Hartleben's Verlage, 1830, s. 4; Zinkeisen, J. W., *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, V, Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1857, s. 262; Jorga, N., *Geschichte des Osmanischen Reiches*, IV, Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1911, s. 75.

¹³ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu–Dizini*, V, haz. Yücel Dağlı–Seyit Ali Kahraman–İbrahim Sezgin, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 74.

(1648–1687) gönderdiği mektubunda, kendisini savunmak amacıyla, babası ve o zamanki Eğri beylerbeyi Köprülü Mehmed arasındaki hasmane ilişkiyi anlatır ve Mehmed Paşa'nın sadarete yükseldikten sonra öç almak istediğini ileri sürer:

"...elöttem levöknel Felsegedhez nagyob akartam lenni, de im kegyelmes Uram mire jutottam? Hatalmassagod Mehemet Passa Portai feő vezere mia? Ki maga boszszujat üzven, Egri Passa leven, Attyámra haragutt volt, meg eskütt, ha olly ember lesz valaha, nem csak Attyámon, de maradekinnis boszszujat teölti..."¹⁴

1658 yazında sadrazamin ordugâhına gönderilen Habsburg elçisinin raporunda da benzer imâyâ rastlanmaktadır. Elçi, ordugâhta bulunan Türklerden, Rákóczi'nin, Eğri pašalığı esnasında Köprülü Mehmed Paşa'ya yolladığı bir mektubunda onunla alay ettiğini, bu yüzden sadrazamin daima prensle hesaplaşmak istediğini dinlemiştir:

"...er ein alte passion auf ihme hat, in deme er ungefahr vor 8 Jahren Bassa zue Agria währe hat ihm der Ragozi etlicher underthanen wegen einen spöttlichen brieff, auch ihme darinen minrret geschriben, weliches er bis aniezo ad notam genomben, und auff alle weis sich wider ihme zurechnen suehet."¹⁵

Dördüncü arşiv kaynağı İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın kapsamlı çalışmasında mevcuttur. Köprülü Mehmed'in Şam'a tayininin ispatı için alıntılanmış mektupta, sadrazamin Eğri geçmişine dair yapılan ima görünmektedir; ama bu muhtemelen Uzunçarşılı'nın dikkatinden kaçmıştır. Bu metinden anlaşıldığı üzere Köprülü Mehmed, atama için talep edilen armağanı vermemesi nedeniyle büyük bir ihtimalle Şam görevine başlamamıştır.¹⁶

Blaskovics tarafından sunulan görev tarihlerinin daha fazla kanıtlarla desteklenmesinden sonra, bir sonraki adımda, Osmanlı arşiv kaynaklarının yardımıyla Köprülü'nün Eğri'deki görev süresini daha kesin hatlarla belirle-

¹⁴ Szilágyi, S., *Okmánytár II. Rákóczy György Diplomáciai Összekötetéseihez*, Budapest, 1874, s. 639–641. Belgenin aslı: MNL OL [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára/Macar Milli Arşivi, Macar Devlet Arşivi] E190, No. 9231. II. György Rákóczi'den Sultan IV. Mehmed'e, Varad, Kasım 1658.

¹⁵ ÖstA [Österreichisches Staatsarchiv], HHStA [Haus-, Hof- und Staatsarchiv], Türkei I, Kart. 130, Konv. II, fol. 131. Julius Heinrich Wogni'nin raporu, Kesekfalu, 5 Eylül 1658.

¹⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 415: * dipnot: "Rebievvelin altısında Şam eyaleti dördüncü haseki sultana paşmaklık verilüp Şam-ı şerif Egre'den mazul merhum Hüsrev paşa hazinedarlığından çıkma Mehmed Paşa mütesellim ve kaimekam tayin olunup peşin talep olunmakla oldahi mütehayyir kalup gitmemiştir."

meye teşebbüs edebiliriz. Bu anlamda 1512, 1516 ve 1517 numaralı Divan-ı Hümayun ruus defterleri, Köprülü Mehmed Paşa'nın Eğri'de bulunduğu yılları kapsayan ruus kayıtlarını ihtiva etmektedir. Bu defterlerden ilki 1641–1648 (1051–1057),¹⁷ ikincisi 1644–1646, (1054–1056)¹⁸ üçüncüsü de 1645–1647 (1055–1056)¹⁹ seneleri arasındaki tayinleri içermektedir. Bu üç defterin Eğri eyaletine ilişkin kayıtlarında tarihler ve kişi adları neredeyse tamamen uyuyor ve Blaskovics'in 20–29 Kasım 1645'te Şekici Mehmed Paşa'nın Eğri beylerbeyi olduğuna dair tespitini doğruluyorlar (defterlerde sabık Sivas beylerbeyi olan Mehmed Paşa'nın lakabı açıkça yazmıyorsa bile bahsedilen kişinin Şekici Mehmed olduğu hususunda şüphe yoktur). Resmi kayıtlara göre Şekici Mehmed 22 Kasım 1644–12 Aralık 1645 tarihleri arasında bu görevi icra etmiştir.²⁰

Onu, vali koltuğunda 7 Mart 1646'ya kadar kalmış olan Şehbaz Paşa takip etti. Ardından Eğri'ye sabık Van beylerbeyi Şahin Paşa gelmiş; o ise bu görevi 4 Kasım 1646 tarihine kadar sürdürmüştür.²¹ Her ne kadar 1517 sayılı deftere göre biraz daha önce olsa da, 25 Ekim'de görevinden ayrılması gerekmiştir. Son deftere göre 25 Ekim–4 Kasım arasında sabık Vulçitrin sancakbeyi Ahmed Eğri beylerbeyiydi; ancak atama ve göreve başlama büyük bir ihtimalle yalnızca kağıt üzerinde olmuştur. Eğri beylerbeyliği Ahmed'i takiben o zaman doğancıbaşı olan başka bir Mehmed'e bırakılmıştır.²² Bu şahıs, Eğri beylerbeyi olarak 23 Mayıs 1647'de vezirlik ünvanı almıştır ve 5 Haziran 1647 tarihine kadar bu makamda kalmıştır. Halefi, o zaman kapıcıbaşılık payesine sahip Arslan Ağa olmuştur. Arslan Paşa, 15 Ocak 1648 tarihine kadar bu görevde hizmet vermiştir. Böylece bu defterleri esas alarak – Blaskovics'in de tespit ettiği gibi – 11 Ocak 1648'de Eğri beylerbeyi makamını Arslan Paşa'nın doldurduğu kuşkusuzdur.²³

Blaskovics tarafından belirtilen tarihlerde (20–29 Kasım 1646–11 Ocak 1648) ruus defterlerindeki Eğri atamalarında Mehmed ismini taşıyan sadece bir şahıs vardır. Bu bağlamda eğer Köprülü Mehmed gerçekten Eğri'de beylerbeyilik yaptıysa (ki herşey buna işaret ediyor), o zaman valilikte bulunduğu tarihler 4 Kasım 1646–5 Haziran 1647 olmalıdır.²⁴

Bundan sonra Köprülü Mehmed'in Eğri'de bulunduğunu daha sağlam kanıtlarla ortaya koymak, kronik ve arşiv beglerinde verilen bilgileri birbiriyle eşleştirmek amacıyla Mehmed'in Eğri'den önce ve sonra hangi mansıplarda bulunduğunu tespit etmeye yönelik bir girişim kayda değer olacaktır. Os-

¹⁷ 12 Nisan 1641–26 Ocak 1648.

¹⁸ 6 Aralık 1644–16 Nisan 1646.

¹⁹ 27 Şubat 1645–5 Şubat 1647.

²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [=BOA], Bâb-ı Âsâfi, Ruus Kalemi [=A.RSK] 1512, s. 39; 1517.

²¹ BOA, A.RSK 1512, s. 39; 1516, s. 33, 71; 1517, s. 54, 71.

²² BOA, A.RSK 1512, s. 39; 1517, s. 128.

²³ BOA, A.RSK 1512, s. 39.

²⁴ Blaskovics'in makalesinde anılan, Köprülü Mehmed Paşa'nın 15 Haziran 1647 tarihinde verdiği himaye mektubu böylece Arslan Ağa'nın bu tarihte henüz Eğri görevine başlamadığını göstermektedir.

manlı tarihlerine bakılırsa, Köprülü Mehmed Paşa 1647'de Şam mütesellimi olmuştur. Yukarıda gösterildiği gibi, bu ancak Eğri'de bulunuşundan sonra gerçekleşebilirdi. İncelediğimiz tarihte Şam'a dair kayıtlar sadece 1512 sayılı ruus defterinde bulunmaktadır; ama defterdeki kayıtlar padişahın hasekisi Şivekar'a yapılan 6 Nisan tarihli atıfla sona ermektedir. Aynı zamanda Kudüs'e dair kayıtlara göre, Şam kaymakamı malum Mehmed Bey 24 Kasım'da valiliği de almıştır. Böylece büyük olasılıkla, Haziran ve Kasım arasındaki bir tarihte Köprülü Mehmed mütesellim olarak tayin edilebilmiştir. Modern araştırmacılara göre, müstakbel sadrazam, aynı yıl Karaman beylerbeyi ünvanını almıştır. Bu vilayete ilişkin kayıtlar da yalnızca 1512 sayılı defterde yer almaktadır. Fakat defterdeki son kayıtlar, vali makamında prensipte Köprülü'den önce bulunmuş olan İpşir Mustafa'ya aittir ve Köprülü Mehmed'le ilgili bir atıfla karşılaşılmaz.²⁵

Sadrazamın daha önceki görevlerinde de benzer bir hadise yaşanmıştı. Köprülü Mehmed'in ne zaman Trabzon beylerbeyliği yaptığı aşağı yukarı bilinmemektedir; Eğri'deki vazifesinden geriye doğru Trabzon'daki idarecilğine kadar hangi memuriyetlerde bulunduğunu saptamak ilk başta mümkün olmamaktadır. Zira yukarıda da belirttiğim gibi, daha önce doğancibaşı olarak hizmet vermiştir; ancak bu bilgiye dair bir kayda rastlanmadığından mevcut defterlerle bunu doğrulamak mümkün değildir. 1497 numaralı Divan-ı Hümayun defterinde ise, doğancibaşı görevini üstlenenlerin isimleri göze çarpmaktadır; sorun şu ki, 1647'den itibaren bunlar arasında doğancibaşı Köprülü Mehmed'in adına rastalanmamaktadır; çünkü Köprülü Mehmed doğancibaşılık hizmetini Eğri atamasından (1647) önce üstlenmiştir. Divan-ı Hümayun ruus defterleri haricinde Kamil Kepeci fonunda da bu döneme ait 258 ve 259 numaralı iki ruus defteri bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1054 yılının kayıtlarını (10 Mart 1644–26 Şubat 1645) ihtiva eder. Bu defterde doğancibaşı olarak biri Hasan²⁶ diğeri Abdurrahman²⁷ adında iki kişiye rastlanır. 259 numaralı 1055 yılına (27 Şubat 1645–16 Şubat 1646) ait defterde ise doğancibaşıyla alakalı bir kayıt yer almaz. Ne yazık ki, bu da bize Köprülü'nün doğancibaşı görevinin izini sürmek adına fazlaca yardım etmemektedir.

Bundan da anlaşılacağı gibi, henüz Köprülü Mehmed'in Trabzon valiliğini dahi açık ve kesin bir şekilde doğrulamaya muktedir değiliz. Kroniklerde bahsi

²⁵ Köprülü Mehmed'in mütesellim tayini muhtemelen kâğıt üzerinde kalmıştır. Siyavuş Paşa'nın kethüdasının yukarıda da değinilen mektubuna göre Köprülü beklenen karşılığı vermeyerek yeni görevine başlamamıştır. Bu belgeden Şam'ın yedinci değil, dördüncü hasekiye verildiği de ortaya çıkmaktadır. (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 415.) Ayrıca Sadrazam Hezarpare Ahmed Paşa'nın (21 Eylül 1647–7 Ağustos 1648) Köprülü'nün Karaman'a atandığını içeren telhisinde daha ilginç verilere rastlanabilir. Buna göre Köprülü Mehmed Paşa'nın Karaman'daki selefi İpşir Mustafa değil, Ahmed adlı bir paşaydı. Bu telhiste Köprülü Mehmed Paşa sabık Şam beylerbeyi ve uzun süreli bir İstanbul ikametinden sonra Karaman valisi olarak anılmaktadır. Bu bilgiye göre Köprülü'nün Şam'a gitmediği varsayılabilir. (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 415; BOA, A.RSK 1512.)

²⁶ BOA, Kamil Kepeci [=KK] 258, s. 28.

²⁷ BOA, KK 258, s. 45.

geçen bu görevle ilgili olarak, en azından, Sultanzade Semîn Mehmed'in sadrazam olduğu tarihle rastlaşıp rastlaşmadığı kontrol edilebilir. Bu döneme ait ruus defterlerinin tarih yazarlarını tam olarak desteklediği söylenemez. Trabzon eyaletine dair ilk kayıttta 30 Nisan 1644–26 Ekim 1644 tarihleri arasında vilayet beylerbeyliğini Büyük Mirahur Ahmed'in yaptığı belirtilmektedir.²⁸ Ardından onu 26 Ekim 1644–23 Temmuz 1645 arasında sabık Şehrîzor beylerbeyi Ahmed Paşa izlemiştir.²⁹ Bu Ahmed'i de 23 Temmuz 1645'te Konya'dan gelen Bostan Mustafa Ağa takip etmiştir. Mustafa Paşa, 1646 Nisan sonu,³⁰ ve Mayıs/Haziran'da³¹ Trabzon beylerbeyliğinde ibka edilmiştir.³² Bu veriler ışığında, eğer Köprülü Mehmed Trabzon valiliği yaptıysa, o halde 31 Ocak 1644–30 Nisan 1644 tarihleri³³ arasında orada bulunmuş olabilir; ancak bu bir kaç aylık zaman dilimine dair bir kayıt bulunmamıştır.

Yukarıda açıkça görüldüğü gibi, Köprülü Mehmed'in sadece Eğri beylerbeyliği değil, diğer birçok görevinin arşiv kaynaklarıyla belirlenmesi ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Ne Divan-ı Hümayun ve Kamil Kepeci fonlarının ruus, tahvil defterlerinde ve belgelerinde ne mühimme ve maliyeden müdevver defterlerde, ne de şikâyet ve ruznamçe defterlerinde bu görevlendirmeyi doğrulayabileceğimiz verilere rastlanmamaktadır. Buna rağmen Köprülü Mehmed'in özgeçmişine dair edindiğimiz üç kesin bilgi tüm açıklığıyla ortaya konabilir:

- 1) Eğri beylerbeyi olmadan önce doğancıbaşı olarak hizmet vermiştir.
- 2) 4 Kasım 1646–5 Haziran 1647 arasında Eğri beylerbeyliği yapmıştır.
- 3) 23 Mayıs 1647'de vezirlik payesi almıştır.

Kısa araştırmamızın sonuçları, yüksek rütbeli Osmanlı ricalinin özgeçmişinin tasviri sırasında kronikleri ve bunları esas alan çalışmaları birincil sayan yaklaşımların sürdürülemezliğine ışık tutmaktadır. Tabii ki bu, söz konusu eserlerin sunduğu verilerin reddedilişi anlamına gelmediği gibi, arşiv kaynaklarıyla ve başka yollarla ortaya çıkan bilgilerle onları kontrol etmek gerektiği anlamını taşımaktadır. Eğer bunu uygularsak József Blaskovics'le vuku bulan, on yıllarca süren temel gözlem ve yeni sonuçları dikkat dışı bırakan araştırma eserleriyle tekrar tekrar karşılaşma bahtsızlığının üstesinden gelebiliriz.³⁴

²⁸ 22 Safer 1054–24 Şa'ban 1054. BOA, KK 258, s. 22.

²⁹ 24 Şa'ban 1054–29 Cemâziyelevvel 1055. BOA, KK 258, s. 61.

³⁰ Evâsıt-ı Rebiülevvel 1056.

³¹ Rebiülâhır 1056.

³² BOA, A.RSK 1517, s. 24.

³³ 21 Zilka'de 1053–22 Safer 1054.

³⁴ Değişim – en az konumuz hakkında – kısmen başladı, çünkü Britannica Online Encyclopedia "Köprülü Mehmed Paşa" maddesinde sadrazamın Eğri valiliğinin tarihi (1647) meraklı okuyucuya artık sunulmaktadır. www.m.eb.com/topic/322093/Koprulu-Mehmed-Pasa.

Abstract**Köprülü Mehmed Pasha at Eger:
Some Remarks on the Administrative Career of an
Ottoman Dignitary**

Köprülü Mehmed Pasha was undoubtedly a prominent figure in the 17th century Ottoman political and military history. He was to a great extent influential in the formation of the Ottoman state politics in the middle of the 17th century and was the founder of a vizierial family that stayed in power nearly half a century. Ottoman historiography sought for a long time to reconstruct Köprülü Mehmed's political career by means of collecting data from the 17th century Ottoman chronicles. This paper points out to the shortcomings of using chronicles without resorting to archival documents in writing an Ottoman statesman's life. In this regard, although József Blaskovic has convincingly established in the 1960s that Köprülü Mehmed Pasha at one point in his political career became the governor-general of Eger, this basic fact is still omitted by many among the Ottoman historians. This paper aims to limit Köprülü Mehmed's tenure in Eger with specific dates based on the ground of appointment data in the *ruus* registers kept in the Prime Ministry's Ottoman Archives, Istanbul.

Keywords: Köprülü Mehmed Pasha, the Province of Eger, *ruus* registers, 17th century Ottoman chronicles, József Blaskovics.

KAYNAKÇA**Arşiv Kaynakları**

BOA, A. RSK – Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bâb-ı Âsâfî, Ruus Kalemi 1512, 1516, 1517.

BOA, KK – Kamil Kepeci 258.

MNL OL, E 190 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [Macar Milli Arşivi, Macar Devlet Arşivi]

ÖstA, HHStA – Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Türkei I, Kart. 130.

Ana Kaynaklar

ATSIZ, Buğra (ed.), "Tarih-i Vecihi", *Das Osmanische Reich um die Mitte des 17. Jahrhunderts*, München: Trofenik, 1977.

BEHCETİ, *Tārīh-i Sülāle-i Kūprilī*, Köprülü Kütüphanesi, No. 212.

DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, *Zübde-i Vekayîât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.

EVLİYÂ ÇELEBİ b. Derviş Mehmed Zillî, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu–Dizini*, V, haz. Yücel

Dağlı–Seyit Ali Kahraman–İbrahim Sezgin, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

NA'İMĀ, *Tārīḥ-i Na'imā*, IV, İstanbul, 1281–1283.

OSMĀNZĀDE TĀ'İB AHMED, *Hadīkat ül-vüzerā*, Freiburg: D. Robischon, 1969.

RĀŞİD MEHMED EFENDİ, *Tārīḥ-i Rāşid*, I, İstanbul, 1282.

SİLAHDĀR FINDIQLILI MEHMED, *Silahladār Tārīhi*, I, İstanbul, 1928.

SZİLÁGYI, Sándor (ed.), *Okmánytár II. Rákóczy György Diplomáciai Összeköttetéseihez*, Budapest: Eggenberger, 1874. (Monumenta Hungariae Historica I.: Diplomataria 23.)

YILMAZER, Ziya (haz.) *İsâ-zâde Târīhi*, , İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1996.

Araştırma Eserleri

ALTINAY, Ahmet R., *Köprülüler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.

BLAŞKOVIÇ, Yusuf, "Köprülü Mehmed Paşa'nın Macarca Bir Ahidnamesi", *Türkiyat Mecmuası*, 15 (1968), s. 37–46.

BLASKOVICS, József, "Beiträge zur Lebensgeschichte des Köprülü Mehmed", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 11 (1960), s. 51–55.

ÇABUK, Vahid, *Köprülüler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.

DÁVID, Géza, "Az Első Szegedi Bég, Dervis Életpályája", *Aetas*, 14/4 (1999), s. 5–18.

FEKETE, Lajos, "Gyöngyös Város Levéltárának Török Íratai I", *Levéltári Közlemények*, 10 (1932), s. 287–318.

FEKETE, Lajos, "Gyöngyös Város Levéltárának Török Íratai II", *Levéltári Közlemények*, 11 (1933), s. 93–140.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Köprülüler", *İslam Ansiklopedisi*, VI, İstanbul, 1955, 892–908.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib–Reep, R. C., "Köprülü", *The Encyclopaedia of Islam*, V, Leiden, 1986.

HAMMER-PURGSTALL, Joseph, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, VI, Pest: C. A. Hartleben's Verlag, 1830.

İLGÜREL, Mücteba "Köprülü Mehmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, Ankara, 2002, 258–260.

JORGA, Nicolae, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, IV, Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1911.

SHAW, Stanford, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey. I. Empire of the Gazis. The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280–1808*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

SZENDREI, János, *Miskolcz Város Története és Egyetemes Helyirata. 3. Kötet: Oklevéltár Miskolcz Város Történetéhez 1225–1843*, Miskolcz, 1890.

UZUNÇARŞILI, İsmail H., *Osmanlı Tarihi*, III/2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.

ZİNKEISEN, Johann W., *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, V, Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1857.